

Interreg Greece-Bulgaria

Action Plan for Social Entrepreneurship

European Regional Development Fund

Cross border Action Plan for the Development and Operation of an Executive Mechanism for the Support and Promotion of Social Entrepreneurship in the context of the Social Economy and Social Innovation

Deliverable 5.3.3: Annual Report for the Promotion of Products and Services to Greece and to Bulgaria

Department of Economics

Democritus University of Thrace

The Cooperation Programme INTERREG V-A "Greece-Bulgaria 2014-2020" is co-funded by the European Regional Development Fund (ERDF) and national funds of the countries participating in it

The contents of this study are sole responsibility Democritus of University of Thrace and can in no way be taken to reflect the views of the European Union, the participating countries, the Managing Authority and the Joint Secretariat

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Synopsis.....	4
1) Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα	5
1.1 Ιστορική εξέλιξη της Κοινωνικής Οικονομίας.....	5
1.1.1. Η Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα	5
1.1.2. Η Κοινωνική Οικονομία στις ΗΠΑ	8
1.1.3. Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρώπη και στην ΕΕ.....	10
1.2. Συγκριτική αποτύπωση χαρακτηριστικών Κοινωνικής Οικονομίας, στην Ελλάδα, στην ΕΕ και στις ΗΠΑ	16
2) Εννοιολογικός προσδιορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας	19
2.1 Οι τρεις τομείς της Οικονομίας – Κοινωνική Οικονομία στο ευρύτερο περιβάλλον.	19
2.2. Ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας	22
3) Αρχές Κοινωνικής Οικονομίας	26
4) Βασικοί εκφραστές κοινωνικής οικονομίας οι κοινωνικές επιχειρήσεις.....	27
5) Διασύνδεση Κοινωνικής και Κυκλικής Οικονομίας.....	30
6) Πλουραλισμός της Κοινωνικής Οικονομίας και αναγκαιότητα ανάπτυξης.....	31

Περίληψη

Σε αυτό το παραδοτέο γίνεται μια προσπάθεια αποτύπωσης του θεωρητικού πλαισίου της Κοινωνικής Οικονομίας ως έχει διαμορφωθεί από την εμφάνισή της έως και σήμερα ως τμήμα της ετήσιας απολογιστικής έκθεσης για τη προώθηση των προϊόντων και υπηρεσιών σε Ελλάδα και Βουλγαρία.

Για τη πληρέστερη αποτύπωση της ιστορικότητας, γίνεται διακριτή αναφορά σε επίπεδο Ελλάδας, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και στην Ευρώπη – Ευρωπαϊκή Ένωση. Από την ανάλυση προκύπτουν σημαντικές διαφορές μεταξύ της αντίληψης και της αρχιτεκτονικής μεταξύ του Ευρωπαϊκού και του Αμερικάνικου μοντέλου, αν και πρόσφατα, από το 2016 φαίνεται σε κάποιες περιπτώσεις μια σύγκλιση με την μεμονωμένη υιοθέτηση του Ευρωπαϊκού μοντέλου σε κάποιες περιπτώσεις στην Αμερική.

Ακολουθεί μια συγκριτική αποτύπωση των χαρακτηριστικών της Κοινωνικής Οικονομίας σε ΕΕ και ΗΠΑ και η πρώτη ενότητα ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα για την ιστορική εξέλιξη της Κοινωνικής Οικονομίας.

Στη δεύτερη ενότητα, γίνεται μια εκτενής αναφορά για τον εννοιολογικό προσδιορισμό της Κοινωνικής Οικονομίας με τη χρήση πολλαπλών ορισμών και αποτυπώσεων από την διεθνή και εθνική βιβλιογραφία και επιχειρείται μια ταξινόμηση με βάση κριτήρια πλήρωσης του σκοπού της Κοινωνικής Οικονομίας.

Στη τρίτη ενότητα αποτυπώνονται οι αρχές της κοινωνικής οικονομίας ως ισχύουν για το σύνολο των φορέων που την υλοποιούν, με αναφορά στοιχείων ως προς την οργάνωση, τις λειτουργίες και τις διαφορές ανάμεσα στους εκφραστές της.

Η τέταρτη ενότητα αφορά τους βασικούς εκφραστές της κοινωνικής οικονομίας που είναι οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Ακολουθώντας την Ευρωπαϊκή Κωδικοποίηση γίνεται μια αποτύπωση των χαρακτηριστικών λειτουργίας των Κοινωνικών Επιχειρήσεων.

Η πέμπτη ενότητα αφορά την διασύνδεση της Κοινωνικής Οικονομίας με τον νέο και πολλά υποσχόμενο νέο ολιστικό μοντέλο της Κυκλικής Οικονομίας.

Τέλος στην έκτη ενότητα, γίνεται μια συνολική αποτύπωση / θεώρηση των χαρακτηριστικών της Κοινωνικής οικονομίας όπως έχει διαμορφωθεί.

Synopsis

In this deliverable refers to the theoretical framework of the Social Economy as it has been shaped up to date -as part of the annual report on the promotion of products and services in Greece and Bulgaria.- For the complete reflection of Social Economy history, a separate report is been referred to Greece, United States of America and Europe - the European Union. The analysis highlights significant differences in perception and architecture between European and American model, although recently, from 2016 it seems in some cases a convergence with the individual adoption of European model in some cases in America. Subsequently is followed by a comparative overview of characteristics in the EU and the US and the first section includes the conclusions on the historical evolution of Social Economy.

In the second section, is an extensive reference to the conceptual identification of the Social Economy using multiple definitions and impressions from international and national bibliography. The scope is to classify the sectors of Social economy according to the operation model and applications.

The third section outlines the principles of social economy as applied to all the institutions that implement it, with reference to the organizational and functional differences between expressers of social economy.

The fourth section deals with the key drivers of the social economy that are social enterprises. Following the European Codification, the characteristics of the functioning of Social Enterprises are captured.

The fifth section is about the interconnection of the Social Economy with the new and very promising holistic model of the Circular Economy.

Finally, in the sixth section, an overview is taken of the characteristics of the Social Economy as it is shaped, especially the characteristic of pluralism that exists in.

The social economy has proven to be informal and unclassified for more than 300 years and recently has been made a systematic effort to organize, theoretically deepen and classify it. The reason is the production of common indicators for measuring its impact on society and in the economy mainly through the EU.

1) Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα

1.1 Ιστορική εξέλιξη της Κοινωνικής Οικονομίας.

Στη παρούσα παράγραφο, αποτυπώνονται τα ιστορικά στοιχεία για την έναρξη και την εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας, για την Ελλάδα, τις ΗΠΑ και την ΕΕ.

Σε διεθνές επίπεδο υπάρχουν δύο προσεγγίσεις ως προς την οργάνωση και ταξινόμηση του ορισμού της κοινωνικής οικονομίας και των φορέων της : η Ευρωπαϊκή προσέγγιση βασισμένη στην αρχιτεκτονική της κοινωνικής οικονομίας κατά J.Delors και η Αμερικάνικη προσέγγιση κατά J.Rifkin όπου είναι σαφώς επηρεασμένη από την σχεδόν ανυπαρξία κοινωνικών υπηρεσιών στην δομή της κοινωνίας και της οικονομίας των ΗΠΑ.

Τα ανωτέρω εξετάζονται διεξοδικά στη παρούσα παράγραφο.

1.1.1. Η Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα

Στο δημόσιο διάλογο, σε έρευνες, μελέτες και αρθρογραφία, ο όρος «Κοινωνική Οικονομία» φαίνεται στην Ελλάδα συστηματικά από το 2008, κυρίως ως προσπάθεια δημιουργίας οικονομικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας από κοινωνικές ομάδες πληθυσμού που έχουν πληγεί από την χρηματοοικονομική κρίση και τις δημοσιονομικές πολιτικές.

Η έρευνα όμως στο αντικείμενο, αποδεικνύει ότι οι ιστορικές καταβολές της κοινωνικής οικονομίας, ιδιαίτερα ως προς το κυρίαρχο συστατικό της (εθελοντική ένωση ανθρώπων και όχι κεφαλαίων) και τις θεμελιώδεις αρχές της (στήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων), εντοπίζονται από την Αρχαία Ελλάδα. Στην Αθηναϊκή Οικονομία του 5^{ου} και 4^{ου} πΧ αιώνα και παρά το γεγονός της ήττας από τον Πελοποννησιακό πόλεμο, εισάγονται θεσμοί όπως τα «θεωρικά» και ο «δημόσιος μισθός». Τα «θεωρικά» ήταν χρήματα που πρόσφερε η Αθήνα σε άπορους πολίτες προκειμένου να παρακολουθούν θεατρικές παραστάσεις για να επιμορφώνονται κατά τη διάρκεια των μεγάλων εορτών. Ο θεσμός εισήχθη από τους Διοφάντη και Εύβουλο το 350 πΧ περίπου. Στη συνέχεια αυτός ο θεσμός επεκτείνεται για τις νεκρικές τελετές και την χρηματοδότηση εργασίας. Διαφέρει από τους πόρους των φόρων, διότι τα χρήματα αυτά προέρχονταν σε εθελοντική βάση και σε ορισμένους πολίτες (ευγενείς και αριστοκρατία του πλούτου), συνεπώς

διαφέρει και από την έννοια της πρόνοιας που η χρηματοδότησή της βασίζεται στους φόρους.

Κατά την ίδια περίοδο, εμφανίζεται στην κοινωνία και οικονομία μια ακόμα νέα μορφή επαγγελματικής δράσης, ο συνεταιρισμός. Έχουν καταγραφεί ιστορικά ο συνεταιρισμός ναυτικών (στην Αρχαία Ελλάδα που επαναδραστηριοποιείται και στη περίοδο της τουρκοκρατίας).

Κατά τη περίοδο του Βυζαντίου, του Μεσαίωνα και μέχρι την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης, αναπτύσσονται οι «συντεχνίες» αρχικά για την επίτευξη κοινών στόχων των μελών τους και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και στη συνέχεια ως κλειστά σωματεία για την εύρεση ή προστασία της εργασίας που θεωρούνται και οι πρώτες εκφράσεις του συνεταιρισμού.

Στην Ελλάδα της περιόδου της τουρκοκρατίας, επανέρχεται στο προσκήνιο έντονα και συστηματικά η εμπορική ναυτιλία όπου κυρίως από τις νησιωτικές περιοχές αναπτύσσεται μια οργάνωση της ναυσιπλοΐας με τη μέθοδο της συνιδιοκτησίας, της συνεισφοράς εργασίας και την εσωτερική κατανομή των μερισμάτων των κερδών σε μετόχους που προέρχονται από διαφορετικές επαγγελματικές ομάδες (τεχνίτες, αγρότες, έμποροι). Πρόκειται για μια σύζευξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας με πολυμετοχικότητα. Αντίστοιχες οικονομικές δραστηριότητες, με το ίδιο μοντέλο εμφανίζονται στη νησίδα Αμπελάκια-Πήλιο-Κίσσαβο και Όλυμπο με κλωστοϋφαντουργική παραγωγή από νήμα έως τελικό προϊόν (ρούχο). Εδώ εμφανίζεται η κοινωνική οικονομία σε παραγωγική και εμπορική δραστηριότητα.

Η εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, ως προς την οργάνωσή της και την ταξινόμησή της, ακολουθεί με υστέρηση δεκαετίας τις εξελίξεις σε ΗΠΑ και ΕΕ κατά τα επόμενα χρόνια.

Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, ενώσεις αγροτών – παραγωγών αν και έχουν ενασχόληση με το πρωτογενή τομέα, εμφανίζονται και ως πρώτοι εκφραστές κοινωνικής οικονομίας. Αν και από τον Αστικό Κώδικα προβλέπονταν από το 1980 η δημιουργία Αστικών μη κερδοσκοπικών εταιριών (ΑΜΚΕ), Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε), μόλις το 2000 με τον Ν.2810 (ΦΕΚ 61) εντάσσεται στο νομικό σύστημα της Χώρας η οργανωμένη ταξινόμηση με την τυποποίηση ΑΣΟ (Αγροτική Συνεταιριστική Οργάνωση) που είναι ένωση προσώπων ως πρωτοβάθμια μονάδα οικονομικής δραστηριότητας με συνεταιριστικά χαρακτηριστικά, τις ΕΑΣ (Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών) ανά νομό που με μέλη τις ΑΣΟ και την Κεντρική Συνεταιριστική Ένωση (ΚΕ.Σ.Ε.) ανά περιφέρεια ως τριτοβάθμια οργάνωση με μέλη ΕΑΣ. Σε αυτή τη νομοθεσία, το μείγμα διατάξεων

αφορά οργανωτικά, οικονομικά, συνδικαλιστικά ζητήματα για τους αγρότες και τις ενώσεις τους, ενώ δανείζεται πολλά στοιχεία από την διαδικασία της κοινωνικής οικονομίας (συνεισφορές, διαχείριση εφοδίων, αναλογικότητα ψήφων –μια ψήφος / μία συμμετοχή).

Ακολούθως το 2011 (Ν.4019 – ΦΕΚ 216^Α) για πρώτη φορά εισάγονται στο νομικό σύστημα της Χώρας οι έννοιες της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Εμφανίζεται ως μια προσπάθεια εναρμόνισης με το ωριμότερο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, ανοίγοντας την επιχειρηματικότητα σε ευρύτερο κοινωνικό πεδίο και παρέχοντας την ευκαιρία να επαναδραστηριοποιούνται επαγγελματικά, ομάδες πληθυσμών που είχαν πληγεί από τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής της Ελλάδας. Αν και πρωτοποριακό το συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο, έχει μεγάλο γραφειοκρατικό βάρος, υψηλή πολυπλοκότητα διαδικασιών για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και πολύ περιορισμένες δραστηριότητες.

Η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, μετά από αρκετά έτη σε ένα πλαίσιο δυσμενών χρηματοοικονομικών συνθηκών, εισέρχεται σε μια άλλη πιο ισχυρή μορφή με νέο νομικό πλαίσιο από τον εκτεταμένο νόμο 4430 (/2016 ΦΕΚ 205^Α) εισάγοντας και την έννοια «αλληλέγγυα οικονομία».

Από την ανωτέρω συνεκτική αποτύπωση της ιστορικής εξέλιξης της κυκλικής οικονομίας στην Ελλάδα, προκύπτουν κάποια ιδιαίτερα συμπεράσματα :

1. Η κοινωνική οικονομία έχει βαθιές ιστορικές και κοινωνικές ρίζες στη Χώρα αλλά δεν έχουν αξιοποιηθεί στο μέτρο και στο βαθμό που θα μπορούσε, εξελισσόμενη σε ένα δυναμικό τομέα οικονομίας,
2. Υπήρχε μια σύγχυση και λειτουργική, νομική μίξη, για τη κοινωνική οικονομία σε σχέση με την αγροτική οικονομία και τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, που έχει αρθεί με νεότερη νομοθεσία ειδικά για τους αγρότες με το Ν.3874/2010 (ΦΕΚ 151^Α «Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων») και το Ν.4384/2016 (ΦΕΚ 78^Α «Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, μορφές συλλογικής οργάνωσης αγροτικού χώρου»).
3. Η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα φαίνεται να ενεργοποιούνται σε περιόδους οικονομικών ή κοινωνικών κρίσεων και στη συνέχεια ατονούν ή διαλύονται ως οικονομικές οντότητες.

1.1.2. Η Κοινωνική Οικονομία στις ΗΠΑ

Η κοινωνική οικονομία στις ΗΠΑ είναι θεμελιωμένη κατά το μοντέλο του οικονομολόγου και κοινωνιολόγου Jeremy Rifkin. Αποβλέπει σε μια εθελοντική αναδιανομή πλούτου από τον δεύτερο οικονομικό τομέα (Ιδιωτικό) προς την κοινωνία, συμπληρώνοντας τον ρόλο του Κράτους. Η κοινωνική οικονομία συνδέεται περισσότερο με τον μη κερδοσκοπικό τομέα, οι κοινωνικοί δεσμοί υπερέχουν των οικονομικών. Η έκφραση της κοινωνικής οικονομίας είναι τα Ιδρύματα, η Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ο Εθελοντικές Οργανώσεις όπου εκφράζουν την αλληλοβοήθεια και την αλληλεγγύη.

Κατά την τυποποίηση στις ΗΠΑ, η κοινωνική οικονομία είναι το αντικείμενο των Ιδιωτικών Ιδρυμάτων (PF : Private Foundations), των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (NGOs : Non Government Organizations), που ιδρύονται και χρηματοδοτούνται από επιχειρηματίες ή επιχειρήσεις, έχουν κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους, συνήθως δεν έχουν παραγωγική δραστηριότητα αλλά στηρίζουν την επιστημονική έρευνα και η λήψη των αποφάσεων γίνεται από τον επιχειρηματία ή την εταιρία που το ίδρυσε, με κατά τη κρίση τους διαφάνεια. Η δράση των παραπάνω φορέων, φαίνεται να ξεκινά περί το 1800 αλλά ενεργοποιείται και εντείνεται από το 1960 και έπειτα.

Στις ΗΠΑ επίσης, εμφανίζονται και οι αγροτικοί συνεταιρισμοί από το 1870 περίπου αλλά όχι με τη μορφή στην Ελλάδα ή στην ΕΕ. Πρόκειται για μία ένωση προσώπων μεν που στόχο έχει να αυξήσει την διαπραγματευτική ικανότητά της για την αγορά πρώτων υλών και εφοδίων. Είναι δηλαδή ένας φορέας εξυπηρέτησης αμιγώς οικονομικών συμφερόντων χωρίς καμία κοινωνική διάσταση.

Στις ΗΠΑ, υπάρχει ανεξάρτητη αρχή που βαθμονομεί και βαθμολογεί τα στοιχεία και τις δράσεις των ιδρυμάτων και των μη κυβερνητικών οργανώσεων (General Authority of foundations) σε κάθε πολιτεία, ενώ η παρουσίαση των οικονομικών τους στοιχείων στο διαδικτυακό τόπο τους είναι προαιρετική και γίνεται συνήθως για λόγους προβολής και εντυπωσιασμού.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση ο συνεταιρισμός είναι «μία αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης».

Η Εθνική Συνεταιριστική Επιχειρησιακή Οργάνωση (National Cooperative Business Association NCBA) των ΗΠΑ. ορίζει ότι ο συνεταιρισμός είναι μία επιχείρηση

«ιδιόκτητη και δημοκρατικά ελεγχόμενη από τα μέλη της». Μερικοί από τους βασικούς στόχους των συνεταιρισμών είναι η προώθηση των συμφερόντων των μελών τους, η μείωση του κόστους παραγωγής αλλά και του κόστους συναλλαγών καθώς και η καλύτερη ροή πληροφοριών σχετικά με την προβολή και εμπορία των προϊόντων τους (Prof. Andrea Szabo, 2006, University of Hiuston).

Με βάση τους παραπάνω ορισμούς του συνεταιρισμού, ο πυρήνας της συνεταιριστικής ιδέας υποστηρίζεται από τις αξίες του που αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές με τις οποίες ο συνεταιρισμός θέτει σε εφαρμογή τις αρχές του. Οι αξίες αυτές είναι η αυτοβοήθεια, η αυτεθύνη, η δημοκρατία, η ισότητα, η ισοτιμία, η αλληλεγγύη, η εντιμότητα, η διαφάνεια, η κοινωνική υπευθυνότητα και η φροντίδα για τους άλλους.

Φαίνεται λοιπόν ότι και στις ΗΠΑ υπήρξε αυτή η σύζευξη μεταξύ κοινωνικής οικονομίας και συνεταιρισμών. Η σημαντική διαφορά που έχει ο συνεταιρισμός από τις υπόλοιπες οικονομικές μονάδες και την κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι ότι δεν είναι ούτε αμιγής οικονομική μονάδα αλλά ούτε και αμιγής κοινωνική οργάνωση. Πρόκειται για έναν μικτό οικονομικοκοινωνικό θεσμό που επιδιώκει παράλληλα τη βελτίωση της οικονομικής, της κοινωνικής και της πολιτιστικής θέσης των μελών του (Χρήστος Καμενίδης, 2001, Γεωπονική Σχολή Α.Π.Θ).

Με βάση τα παραπάνω γεγονότα, μπορεί να υποστηριχθεί με ασφάλεια ότι ο συνεταιρισμός είναι η μήτρα της κοινωνικής οικονομίας, όμως η δεύτερη ακολούθησε ένα διαφορετικό δρόμο εξέλιξης και διαφοροποίησης καλύπτοντας άλλες κοινωνικές ανάγκες.

Από το 2008 στις ΗΠΑ με την εμφάνιση της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης, εμφανίζονται νέα μοντέλα, πολύ πιο σύγχρονα, που εκφράζουν μια διαφορετική νοοτροπία από αυτή των Ιδρυμάτων και των ΜΚΟ και βρίσκονται πιο κοντά στο μοντέλο της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη. Στο Austin (Οστιν) στη Πολιτεία του Texas (Τεξας) και στη New Orleans (Νέα Ορλεάνη) της πολιτείας Louisiana (Λουζιάνας) και Detroit (Ντιτρόιτ) της πολιτείας του Michigan (Μίσιγκαν) από το 2010 εμφανίστηκαν με τη μορφή Κοινωνικών Επιχειρήσεων φορείς που ανέπτυξαν και εκμεταλλεύονται αστικούς λαχανόκηπους (urban farming) με σημαντική παραγωγή, απασχολώντας ανέργους και εξασφαλίζοντας ποιοτική τροφή τόσο για τους ίδιους τους συμμετέχοντες – μέλη όσο και για τρίτους μέσω ενός δικτύου πώλησης προϊόντων. Ως ιδέα προέρχεται από το 1929 κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης στις ΗΠΑ, που ήταν γνωστοί και ως «Κήποι Ανακούφισης» - Depression Relief Gardens- αλλά πλέον με πιο σύγχρονη μορφή και με στοιχεία οργανωμένης επιχείρησης, διότι ομοσπονδιακή νομοθεσία στις ΗΠΑ απαγορεύει

την ιδιοκτησία ατομικών εδώδιμων κήπων με την επιχειρηματολογία της ασφάλειας των τροφίμων και της εφαρμογής αποδεκτών μεθόδων καλλιέργειας. Στις περιπτώσεις αυτές οι λαχανόκηποι εισφέρθηκαν στις Κοινωνικές Επιχειρήσεις είτε από το Δήμο είτε από ιδιόκτητες εκτάσεις χωρίς καλλιέργειες στην επιχείρηση που είναι υπεύθυνη έναντι του Νόμου για τη ποιότητα των τροφίμων, αλλά λειτουργούν με το πιο ευρωπαϊκό μοντέλο.

Από τα παραπάνω συμπερασματικά ισχύει ότι το μοντέλο της κοινωνικής οικονομίας στις ΗΠΑ βασίζεται στη μεγάλη του πλειοψηφία σε μια ιδιωτική διαδικασία φιλανθρωπίας και οικονομικής ενίσχυσης της έρευνας μέσω εταιριών στο πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης τους ή μέσω Προσωπικών ή Εταιρικών Ιδρυμάτων, ενώ υπάρχουν και ειδικές περιπτώσεις, σαφώς λιγότερες που εφαρμόζουν το ευρωπαϊκό μοντέλο της κοινωνικής οικονομίας με την ίδρυση και λειτουργία κοινωνικών επιχειρήσεων.

1.1.3. Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρώπη και στην ΕΕ.

Στην Ευρώπη, η εμφάνιση και η αρχιτεκτονική της κοινωνικής οικονομίας έχει μια συνθετότερη μορφή, για δύο κυρίως λόγους : ο πρώτος είναι η διαφορετική πολιτική αντίληψη για το κράτος πρόνοιας (σε σχέση με τις ΗΠΑ) και ο δεύτερος είναι η διαφορετικότητα που η κάθε χώρα αντιλαμβάνεται και αντιμετωπίζει την κοινωνική οικονομία η οποία κινείται σχεδόν παράλληλα με την 1^η βιομηχανική επανάσταση.

Πιο συγκεκριμένα, στη Γαλλία, διαμορφώθηκε μια παράδοση όπου ο κεντρικός εκφραστής του γενικού συμφέροντος ήταν το κράτος. Η αλλαγή στην ιδεολογία εξαιτίας της Γαλλικής Επανάστασης, είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του συνδικαλισμού. Τα συνδικάτα αποκτούν δύναμη από τη δραστηριότητα των εργατών και πλέον οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας εκφράζονται με την ίδρυση συνεταιρισμών, ιδίως κατά την περίοδο από το 1830 έως και τη δεκαετία του 1860 (Λιερός, 2010).

Επιπλέον, στη Γαλλία αναπτύχθηκαν οι εταιρείες αλληλοβοήθειας. Οι αγαθοεργίες είχαν χαρακτήρα που ανταποκρινόταν στην ιδέα της αλληλεγγύης, η οποία εκφράστηκε ως δεσμός για κοινωνική ειρήνη και δημοκρατική ισότητα. Τέλος, στη Γαλλία γίνεται η πρώτη εισαγωγή στην έννοια του όρου κοινωνική οικονομία, με το έργο του Charles Dunoyer, "Traite d' economie sociale", που εκδίδεται το 1830 (Καθ. Κοινωνιολογίας Ιωάννης Νασσιούλας, 2012 Πανεπιστήμιο Αιγαίου). Στην ίδια χώρα

πραγματοποιήθηκε και η πρώτη επίσημη αναγνώριση του ρόλου της κοινωνικής οικονομίας με νόμο το 1901 (Vienney, 2008). Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1820-1860 αναπτύχθηκε στη Γαλλία μια ανομοιομορφή ιδεολογική σχολή, η οποία μπορεί να οριστεί συλλογικά ως σχολή των κοινωνικών οικονομολόγων. Οι περισσότεροι εξ αυτών επηρεάστηκαν από τις αναλύσεις των T.R. Malthus και S. de Sismondi σχετικά, αφενός, με την ύπαρξη «δυσλειτουργιών της αγοράς» οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε ανισορροπίες και, αφετέρου, με την οριοθέτηση του πραγματικού αντικειμένου των οικονομικών, το οποίο, κατά τον Sismondi, είναι ο άνθρωπος και όχι ο πλούτος (επηρεαζόμενος ίσως φιλοσοφικά από τον Αριστοτέλη). Ωστόσο, οι περισσότεροι κοινωνικοί οικονομολόγοι πρέπει να τοποθετηθούν στη σφαίρα της φιλελεύθερης οικονομικής θεωρίας και να ταυτιστούν με τις αρχές του laissez-faire και τους θεσμούς που επρόκειτο να θεμελιώσει ο ανερχόμενος καπιταλισμός, συμπεριλαμβανομένων των καπιταλιστικών επιχειρήσεων και χρηματοοικονομικών αγορών.

Στη συνέχεια, κατά τις αρχές του 19ου αιώνα, στη Μεγάλη Βρετανία, όπως συνέβη και στην περίπτωση της Γαλλίας, οι συνεταιρισμοί είχαν τον κύριο ρόλο στη δημιουργία οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας. Η βιομηχανική επανάσταση κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα προκάλεσε τη μαζική εμφάνιση κοινωνικών κινημάτων, που σαν συνέπεια είχε την ίδρυση ενώσεων με συνδικαλιστικούς σκοπούς για την εκπροσώπηση των τεχνιτών και των εργατών κυρίως. Πρώτη εθνική οργάνωση παραγωγών (με συνδικαλιστικούς στόχους), ήταν η Ένωση Οικοδόμων (από την οποία προήλθαν τα Ενωμένα Εργατικά Συνδικάτα), η οποία αποτέλεσε τη θεμέλια βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκαν οι συνεταιρισμοί που ιδρύθηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι συνεταιρισμοί αυτοί απαρτιζόσαν πολλά μέλη και ήταν ιδιαίτερα ισχυροί. Η εμφάνιση του εργατικού κινήματος αναδεικνύει μια εκπληκτική ποικιλομορφία δράσεων και θεσμών. Τόσο στη Μεγάλη Βρετανία όσο στη Γερμανία και τη Γαλλία, οι συνεταιρισμοί συνδέονταν στενά με δραστηριότητες των εργατών.

Κοινωνική Οικονομία (ΚΟ) έχει ενταχθεί στην ευρωπαϊκή κοινωνία ως πόλος κοινωνικής χρησιμότητας μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα με τους παράγοντές της εμφανίζουν μια ιδιαίτερη πολυμέρεια.

Το πεδίο δράσης της κοινωνικής οικονομίας διαχρονικά αποτελούν παλαιές και νέες κοινωνικές ανάγκες. Δεν μπορεί να παραγνωριστεί ότι η πληθώρα των πόρων και παραγόντων των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας διαφοροποιεί τη δυναμική της συμπεριφοράς και των σχέσεών τους με το περιβάλλον τους.

Αυτή η πλουραλιστική Κοινωνική Οικονομία που με δυσκολία εντάσσεται σε μια ταξινόμηση κοινά αποδεκτή, διεκδικεί και κατοχυρώνει τη θέση της σε μια πολυμερή κοινωνία, αποδεικνύεται ότι δεν είναι ένα συνονθύλευμα χωρίς ταυτότητα ή ερμηνευτική αξία. Αντιθέτως, η κοινή ταυτότητα της Κοινωνικής Οικονομίας ενισχύεται από τη μεγάλη και διαφοροποιημένη ομάδα ελεύθερων, εθελοντικών μικροοικονομικών οντοτήτων που έχουν δημιουργηθεί από την κοινωνία των πολιτών για την κάλυψη αναγκών σε επίπεδο ατόμων, νοικοκυριών και οικογενειών, και όχι για την αμοιβή ή την κάλυψη των αναγκών επενδυτών ή ιδιωτικών αμιγώς καπιταλιστικών επιχειρήσεων, δηλαδή, που έχουν δημιουργηθεί από μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Τα τελευταία 200 χρόνια, αυτό το ποικίλο φάσμα (εμπορευματικών και μη εμπορευματικών οργανώσεων, αμοιβαίου ή κοινού συμφέροντος) διαμόρφωσε την κοινωνική οικονομία σταδιακά έως και τις ημέρες μας, με μια αποσαφήνιση πια των μοντέλων και των τύπων.

Η πολιτική αντίληψη και η οικονομική επιλογή συστημάτων στη κοινωνία ήταν διαχρονικά συμμετέχουσες στην διαδικασία αυτών των οντοτήτων και των συλλόγων και έχουν επηρεαστεί σημαντικά.

Οι θεωρητικοί της κοινωνικής οικονομικής θεωρίας την περίοδο αυτή δεν παρουσίασαν, ούτε προώθησαν τυχόν εναλλακτικές ή συμπληρωματικές προσεγγίσεις του καπιταλισμού. Αντιθέτως, οι οικονομολόγοι αυτοί ανέπτυξαν μια θεωρητική προσέγγιση της κοινωνίας και του τι νοείται ως «κοινωνικό» επιδιώκοντας τη συμφιλίωση της ηθικής και της οικονομίας μέσω της ηθικοποίησης της ατομικής συμπεριφοράς, όπως στο μοντέλο του F. Le Play (Azam, 2003), κατά την άποψη του οποίου ο στόχος για τον οποίο θα πρέπει να αγωνίζονται οι οικονομολόγοι δεν είναι η ευημερία ή ο πλούτος, αλλά η κοινωνική ειρήνη (B. de Carbon, 1972).

Ο προσανατολισμός της θεωρίας της κοινωνικής οικονομίας υπέστη εκ βαθέων αλλαγές κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα λόγω της επιρροής δύο μεγάλων οικονομολόγων, του John Stuart Mill και του Leon Walras. Ο Mill έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην τάση δημιουργίας ενώσεων μεταξύ των εργαζομένων, τόσο από συνεταιριστική άποψη όσο και από άποψη αλληλασφάλισης. Στο έργο του Principles of Political Economy (Αρχές Πολιτικής Οικονομίας), το οποίο άσκησε μεγάλη επιρροή στους μεταγενέστερους, διερευνά ενδελεχώς τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των εργατικών συνεταιρισμών, διατυπώνοντας την άποψη ότι πρέπει να ενθαρρυνθεί αυτό το είδος εταιρείας λόγω των οικονομικών και ηθικών του οφελών. Όπως ο Mill, έτσι και ο Leon Walras θεωρεί ότι οι συνεταιρισμοί μπορούν να επιτελέσουν σημαντική λειτουργία στην

επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων διαδραματίζοντας σημαντικό «οικονομικό ρόλο, όχι εξαλείφοντας το κεφάλαιο αλλά καθιστώντας τον κόσμο λιγότερο καπιταλιστικό, καθώς και ηθικό ρόλο, εξίσου σημαντικό, ο οποίος συνίσταται στο να εισαχθεί η δημοκρατία στις εργασίες της παραγωγικής διαδικασίας» (Μονζόν, 1989).

Ο Walras στο *Études d'Économie Sociale: théorie de la répartition de la richesse sociale*, (Μελέτες της κοινωνικής οικονομίας: θεωρία της αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου), που δημοσιεύθηκε στη Λωζάννη το 1896, εισάγει μια σημαντική καινοτομία στην αρχική προσέγγιση της κοινωνικής οικονομίας όπως ορίζεται στο μοντέλο του F. Le Play. Με τον Walras, η κοινωνική οικονομία μετατρέπεται τόσο σε τμήμα της επιστήμης των οικονομικών όσο και σε πεδίο οικονομικής δραστηριότητας, η οποία ανθίζει σε συνεταιρισμούς, σε αλληλασφαλιστικές εταιρείες και ενώσεις, με τη μορφή που έχουν σήμερα. Μόνο κατά το τέλος του 19ου αιώνα διαμορφώνονται τα βασικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης έννοιας της κοινωνικής οικονομίας, εμπνευσμένα από τις αξίες του δημοκρατικού κινήματος δημιουργίας ενώσεων, αλληλασφαλιστικών εταιρειών και συνεταιρισμών.

Τα τελευταία χρόνια, στη κατεύθυνση αυτή, της ανάγκης για την ταξινόμηση και αποσαφήνιση του ρόλου και των μορφών της κοινωνικής οικονομίας, συνέβαλε σημαντικά η προσπάθεια της Γαλλικής Δημόσιας Διοίκησης από το 1981 όπου προσδιορίζει με θεσμικά και νομικά ως πρώτη χώρα στην Ευρώπη την κοινωνική οικονομία, αναγνωρίζει και προδιαγράφει διαδικασίες κοινωνικής οικονομίας, έπειτα από μια εργασία με επικεφαλής ερευνητή και εισηγητή τον J. Delors. Το μοντέλο αυτό σταδιακά ενστερνίζονται και άλλες χώρες όπως η Δανία, η Γερμανία, η Ολλανδία. Ειδικά στη Μεγάλη Βρετανία, υπάρχει μια χρονική σύμπτωση από τις αρχές του 1980 με τις μεταρρυθμίσεις στην οικονομία που έχουν ως αποτέλεσμα τη δραστική μείωση του κοινωνικού κράτους, με αποτέλεσμα το μοντέλο του Delors να γίνει σχεδόν αυτόματα αποδεκτό.

Σύμφωνα με αυτό προσδιορίζονται ως οικονομικές και κοινωνικές μονάδες με διαφορετικό αντικείμενο και διαφορετική οργάνωση :

1. Τα ταμεία αλληλοβοήθειας που μπορεί να προέρχονται είτε από λαϊκή βάση είτε από επιχειρήσεις (θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι πρόκειται για το πρόγονο του μοντέλου των επικουρικών ασφαλίσσεων αλλά και των ταμείων αλληλοβοήθειας εργαζομένων ως συνδικαλιστική δραστηριότητα).

2. Οι συνεταιρισμοί όπου έχουν εμπορική ή και επιχειρηματική δραστηριότητα αποκλειστικά για τα μέλη τους (ως μετεξέλιξη των λαϊκών ενώσεων του 1790 από τη Μεγάλη Βρετανία)
3. Τα φιλανθρωπικά ιδρύματα τα οποία δεν επιτρέπεται να έχουν κρατική χρηματοδότηση και χρησιμοποιούν αποκλειστικά δικούς τους (ιδιωτικούς πόρους).
4. Οι Κοινωνικές επιχειρήσεις με τη μορφή που είναι σήμερα γνωστές

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση πια, υπήρξε μια εντυπωσιακή ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, που σημειώθηκε στον τομέα των οργανώσεων που ασχολούνται με την παραγωγή των λεγόμενων «κοινωνικών αγαθών» ή «αγαθών ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας», ιδίως της εργασίας και της κοινωνικής ένταξης καθώς και των κοινωνικών υπηρεσιών και της περίθαλψης σε επίπεδο τοπικών κοινοτήτων. Στον τομέα αυτόν, η δημιουργία ενώσεων και συνεταιρισμών φαίνεται να έχει ακολουθήσει εκ νέου μια κοινή πορεία κατανόησης και συνεργασίας σε πολλά έργα και δραστηριότητες, όπως στην περίπτωση των κοινωνικών επιχειρήσεων, πολλές από τις οποίες είναι συνεταιρισμοί, οι οποίες έχουν ήδη νομίμως αναγνωριστεί σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ άλλων, την Ιταλία, την Πορτογαλία, τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Ισπανία, την Πολωνία, τη Φινλανδία και τη Μεγάλη Βρετανία.

Ακολουθείται η ορολογία του «συνεταιρισμού» και στην ΕΕ-27, υπήρχαν το 2009 περισσότεροι από 207.000 οικονομικά ενεργοί συνεταιρισμοί. Πρόκειται για συνεταιρισμούς που έχουν κατοχυρώσει τη θέση τους σε κάθε κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και έχουν ιδιαίτερη παρουσία στη γεωργία, τη χρηματοπιστωτική μεσιτεία, το λιανεμπόριο και τη στέγαση και ως εργατικοί συνεταιρισμοί στον βιομηχανικό και τον κατασκευαστικό κλάδο, καθώς και στον κλάδο των υπηρεσιών. Οι συνεταιρισμοί αυτοί απασχολούν άμεσα 4,7 εκατ. εργαζομένους και διαθέτουν 108 εκατ. Μέλη¹.

Η ΕΕ έχει επιδράσει σημαντικά στην ανάπτυξη και την εξέλιξη της ιστορικής διαδρομής της κοινωνικής οικονομίας. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε το 1989 ανακοίνωση που έφερε τον τίτλο «Οι επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας και η υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Αγοράς χωρίς σύνορα» Τον ίδιο χρόνο, η Επιτροπή χρηματοδότησε την πρώτη Ευρωπαϊκή Διάσκεψη για την κοινωνική οικονομία (Παρίσι) και δημιούργησε τη μονάδα κοινωνικής οικονομίας στους κόλπους της ΓΔ XXIII Πολιτική των επιχειρήσεων, διανεμητικό εμπόριο, τουρισμός και κοινωνική οικονομία. Τα έτη 1990, 1992, 1993 και 1995 η Επιτροπή

¹ Κοινωνική Οικονομία στην Ευρώπη, CIRIEC : Διεθνές κέντρο έρευνας και πληροφόρησης για τη δημόσια και κοινωνική – συνεταιριστική οικονομία.

προώθησε την Ευρωπαϊκή Διάσκεψη για την κοινωνική οικονομία στη Ρώμη, τη Λισαβόνα, τις Βρυξέλλες και τη Σεβίλλη. Έκτοτε έχουν πραγματοποιηθεί πολλές ευρωπαϊκές διασκέψεις. Το 1997, στη σύνοδο κορυφής του Λουξεμβούργου, αναγνωρίστηκε ο ρόλος των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας στην τοπική ανάπτυξη και απασχόληση και ξεκίνησε η πειραματική δράση με την επωνυμία «Τρίτο σύστημα και απασχόληση», με πεδίο αναφοράς τον χώρο της κοινωνικής οικονομίας.

Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επίσης, η Διακομματική Ομάδα για την Κοινωνική Οικονομία λειτουργεί ήδη από το 1990. Το 2006, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάλεσε την Επιτροπή «να σέβεται την κοινωνική οικονομία και να παρουσιάσει ανακοίνωση σχετικά με τον ακρογωνιαίο αυτό λίθο του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου». Το 2009, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε σημαντική έκθεση για την κοινωνική οικονομία η οποία την αναγνώριζε ως νέο «κοινωνικό εταίρο» και ως βασικό φορέα στην επίτευξη των στόχων της στρατηγικής της Λισαβόνας.

Από την πλευρά της, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) έχει δημοσιεύσει πολυάριθμες εκθέσεις και γνωμοδοτήσεις για τη συμβολή των επιχειρήσεων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην επίτευξη διάφορων στόχων δημόσιας πολιτικής. Μεταξύ των πιο πρόσφατων γνωμοδοτήσεων πρωτοβουλίας και διερευνητικών γνωμοδοτήσεων της ΕΟΚΕ περιλαμβάνεται μία σχετικά με την ποικιλία των μορφών επιχειρήσεων, στην οποία αναγνωρίζεται η σημασία της κοινωνικής οικονομίας για την οικοδόμηση της Ευρώπης, μία για την κοινωνική οικονομία στη Λατινική Αμερική (γνωμοδότηση Cabra de Luna), στην οποία εξετάζεται ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας για την τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή και μία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα και την κοινωνική επιχείρηση. Οι διαβουλεύσεις με την Επιτροπή είχαν ως αποτέλεσμα η ΕΟΚΕ να εγκρίνει γνωμοδοτήσεις σχετικά με την πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα (γνωμοδότηση Guerini) και την πρόταση κανονισμού σχετικά με τα ευρωπαϊκά ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας (γνωμοδότηση Rodert).

Από τα παραπάνω είναι σαφές ότι η ιστορική εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, από το 1981 και έπειτα, εκφεύγει από το πεδίο εξέλιξης και τυποποίησης, ανάπτυξης και ενίσχυσης από τις διακριτές πρωτοβουλίες κρατών μελών ή ακαδημαϊκών οργανισμών, και εισέρχεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συλλογικής διαμόρφωσης σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, με συνεκτικό και ενιαίο σχεδιασμό για όλα τα κράτη μέλη.

1.2. Συγκριτική αποτύπωση χαρακτηριστικών Κοινωνικής Οικονομίας, στην Ελλάδα, στην ΕΕ και στις ΗΠΑ

Η έκφραση της κοινωνικής οικονομίας, γίνεται μέσω των φορέων της. Σε αντίθεση με τη δυσκολία ορισμού της κοινωνικής οικονομίας, όσο αφορά τους φορείς της, η ταξινόμηση και η οργάνωση είναι σε σαφέστερο πεδίο, αν και υπάρχει μια πλειάδα προσεγγίσεων με διαφορετικά κριτήρια και χαρακτηριστικά.

Η έκφραση της κοινωνικής οικονομίας σήμερα είναι τα :

- Ιδρύματα (ιδιωτικά, θρησκευτικά / εκκλησιαστικά φιλανθρωπικά) που δεν χρηματοδοτούνται από δημόσιους πόρους
- Δημόσια Ιδρύματα τα οποία δύναται να χρηματοδοτούνται και από δημόσιους πόρους.
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ / NGO) ο οποίες δύναται να χρηματοδοτούνται και με δημόσιους πόρους,
- Εθελοντικές Οργανώσεις όπου εκφράζουν την αλληλοβοήθεια και την αλληλεγγύη.
- Ταμεία αλληλοβοήθειας (κυρίως εργαζομένων στον ίδιο οικονομικό φορέα) τα οποία είτε αφορούν κοινωνική αλληλεγγύη, είτε επιτελούν και ασφαλιστική δραστηριότητα (επικουρική ασφάλιση) αλλά δύναται και τα δύο. Η χρηματοδότηση μπορεί να είναι από πολλαπλές πηγές.
- Συνεταιρισμοί (ή συντεχνίες κατά την αγγλοασαξωνική ορολογία) όπου αφορούν συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού ως μέλη με προσδιορισμένα χαρακτηριστικά που λειτουργούν όμως σε όφελος των μελών
- Κοινωνικές Επιχειρήσεις

Σε μία απεικόνιση ενός πίνακα, η συγκριτική αποτύπωση έχει την ακόλουθη δομή:

Κριτήρια	ΕΕ	ΗΠΑ	Ελλάδα
Εκφραστής	Jacques Delors	Jeremy Rifkin	ΕΕ
Εκκίνηση	Συλλογική δράση	Επιχειρηματίας ή επιχείρηση	Προσωπική πρωτοβουλία
Στόχοι	Πρωτίστως Κοινωνικοί	Κοινωνικοί και Οικονομικοί	Κοινωνικοί και Οικονομικοί
Σκοπός	Δημιουργία Κοινωνικής αξίας	Δημιουργία κοινωνικής και οικονομικής αξίας	Δημιουργία κοινωνικής και οικονομικής αξίας
Δράση	Οδηγείται από την αποστολή	Ισορροπία αποστολής - αγοράς	Οδηγείται από την αποστολή
Λήψη απόφασης	Δημοκρατική – συμμετοχική	Επιχειρηματίας, ορισμένη διοίκηση	Δημοκρατική – συμμετοχική
Χρηματοδότηση	Ιδιωτικά κεφάλαια, κρατικές επιχορηγήσεις	Ιδιωτικά κεφάλαια,	Ιδιωτικά κεφάλαια, κρατικές επιχορηγήσεις και δημόσιες συμβάσεις
Προορισμός εισοδημάτων	Προς την επίτευξη του στόχου και σκοπού	Επενδύσεις ή διανομή στους ιδιοκτήτες	Προς την επίτευξη του στόχου και στους μετόχους.
Βασικό Αντικείμενο	Κοινωνική υπηρεσία, εργασία	Έρευνα, καινοτομία, Εκπαίδευση	Κοινωνική υπηρεσία και εμπορική δραστηριότητα
Κοινωνικοί φορείς	<ol style="list-style-type: none"> Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ). Συνεταιρισμοί Ταμεία Αλληλοβοήθειας 	<ol style="list-style-type: none"> Φιλανθρωπικά Ιδρύματα Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις Ιδιωτικά Ιδρύματα Ταμεία Αλληλοβοήθειας 	<ol style="list-style-type: none"> ΚοινΣΕΠ / Συνεταιρισμοί, ΚοιΣΠΕ. Ιδιωτικά Φιλανθρωπικά Ιδρύματα. Ταμεία αλληλοβοήθειας ΜΚΟ Δημόσια Ιδρύματα

Πίνακας 1: Συγκριτική αποτύπωση φορέων κοινωνικής οικονομίας (πηγή : επεξεργασία στοιχείων εργασίας)

Αν και φαίνεται να υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δύο μοντέλων (Ευρώπης και ΗΠΑ), από το 2011 παρατηρείται μια σύγκλιση από πλευράς της ΕΕ, με την έγκριση και έκδοση «Πράσινη Βίβλος για την προώθηση ενός ευρωπαϊκού πλαισίου για την εταιρική κοινωνική ευθύνη» που προσιδιάζει με την Αμερικάνικη προσέγγιση κυρίως ως προς τους εκφραστές – κοινωνικοί φορείς της κοινωνικής οικονομίας.

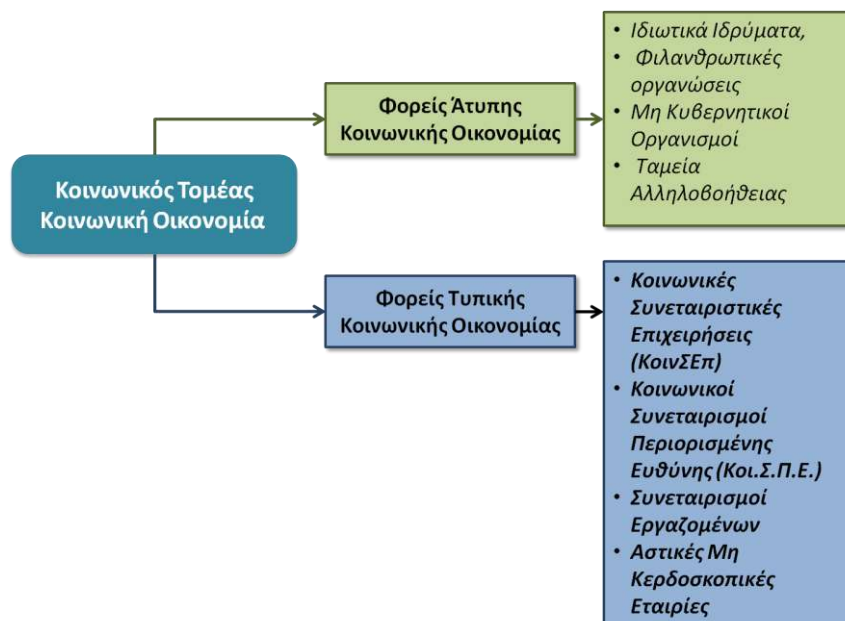
Στη περίπτωση της Ελλάδας, λόγω ενδεχομένως της χρονικής υστέρησης της ενσωμάτωσης των διαδικασιών και των εξελίξεων, φαίνεται να εφαρμόζεται στη κοινωνική οικονομία μια σύνθεση των δύο μοντέλων, νομοθετικά ακολουθείται το Ευρωπαϊκό πρότυπο αλλά με διαφορετικές νομικές οντότητες ενεργοποιούνται και Ιδιωτικά Φιλανθρωπικά Ιδρύματα με μεγάλης σημασίας και προϋπολογισμού Κοινωνικό έργο και δωρεές.

Ακολουθώντας την Ευρωπαϊκή τυπολογία για τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας, προσδιορίζονται οι κατηγορίες της:

Άτυπης κοινωνικής οικονομίας : που δεν περιλαμβάνει χρηματική συναλλαγή αλλά παροχή υπηρεσιών κοινωνικής υποστήριξης, αλληλεγγύης, φιλανθρωπίας. Σε αυτή τη κατηγορία εντάσσονται οι Μη Κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), τα Ιδιωτικά Φιλανθρωπικά και Κοινωφελή Ιδρύματα, οι Αστικές Μη Κερδοσκοπικές επιχειρήσεις (ΑΜΚΕ).

Τυπικής (ή κανονιστικής) κοινωνικής Οικονομίας : που εκτός από παροχή υπηρεσίας περιλαμβάνεται και χρηματική συναλλαγή όχι υποχρεωτικά από τον ωφελούμενο. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται : **Κοινωνικές Συνεταιριστικές επιχειρήσεις (ΚοινΣΕπ)**. Σε βιβλιογραφία αναφέρεται και ο όρος κανονιστική, υπό την έννοια ότι υπάγονται σε νομικές / κανονιστικές διατάξεις τόσο σε επίπεδο ΕΕ όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Σχηματικά θα μπορούσε να αποδοθεί :

Σχήμα 1 : οργάνωση κοινωνικού τομέα οικονομίας (με βάση το πρότυπο της ΕΕ)

2) Εννοιολογικός προσδιορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας

2.1 Οι τρεις τομείς της Οικονομίας – Κοινωνική Οικονομία στο ευρύτερο περιβάλλον.

Υπάρχει σε εξέλιξη μια επιστημονική προσπάθεια από Οικονομολόγους, Κοινωνιολόγους και Πολιτικούς επιστήμονες να οριοθετηθεί με ακρίβεια ο όρος «κοινωνική οικονομία». Η θεωρητικοποίηση και οριοθέτηση, εκτός του ότι βοηθάει τον σχεδιασμό των πολιτικών (κυρίως σε επίπεδο ΕΕ) και τις θεσμικές / νομοπαρασκευαστικές διαδικασίες, έχει ως αποτέλεσμα και την ύπαρξη συγκεκριμένων δεικτών για τη μέτρηση του αποτελέσματος και της επίδρασης της κοινωνικής οικονομίας στην οικονομία και στη κοινωνία. Εκτός από στατιστικά στοιχεία τέτοιοι δείκτες δεν υπάρχουν σήμερα κοινά αποδεκτοί.

Την περίοδο της οικονομικής ακμής και της καθιέρωσης του κράτους πρόνοιας, η καθολική πρόσβαση στα πιο σημαντικά από αυτά τα αγαθά ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας, όπως οι υπηρεσίες υγείας και παιδείας / εκπαίδευσης, κοινωνικής προστασίας και επιδοματικής πολιτικής διασφαλιζόταν από τις κυβερνήσεις των πλέον ανεπτυγμένων χωρών της Ευρώπης. Τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, έχουν προκύψει νέες κοινωνικές ανάγκες και η Χρηματοοικονομική Κρίση επέτεινε αυτές τις ανάγκες με πολλαπλούς οικονομικούς περιορισμούς με αποτέλεσμα να μη καλύπτονται ούτε από τον δημόσιο τομέα ούτε από τον παραδοσιακό ιδιωτικό καπιταλιστικό τομέα. Αποτέλεσμα να επηρεάζονται πολλές και πολυπληθείς ομάδες πολιτών που διατρέχουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και δραστηκής μείωσης του βιοτικού τους επιπέδου. Τα προβλήματα αυτά σχετίζονται με τις συνθήκες διαβίωσης των ηλικιωμένων λόγω των προβλημάτων των συνταξιοδοτικών προγραμμάτων με τη συρρίκνωση των διαθέσιμων πόρων σε πολλές χώρες, τη μαζική μακροχρόνια ανεργία, τις προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη, τις εθνικές μειονότητες, τα άτομα με αναπηρία, την επανένταξη των αποφυλακισθέντων, τις κακοποιημένες γυναίκες, τους πάσχοντες από χρόνιες ασθένειες που με έναν ενιαίο ορισμό ως «Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες» του εντάσσει η ΕΕ στους πολιτικούς σχεδιασμούς.

Η επικρατούσα Οικονομική (κλασσική) θεωρία ορίζει την οικονομία ως τον οικονομικό χώρο που καταλαμβάνεται αφενός μεν από το Κράτος (πρώτος οικονομικός τομέας ή Δημόσιος Τομέας) αφετέρου δε από την Αγορά (δεύτερος οικονομικός τομέας ή Ιδιωτικός Τομέας).

Ο πρώτος τομέας (Δημόσιος) αφορά στη δημόσια ή κρατική οικονομία, που το κράτος ή άλλες μονάδες του (Οργανισμοί, ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ Δημοσίου, Φορείς Αποκεντρωμένης Διοίκησης –ΟΤΑ) προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες με αναδιανεμητικό χαρακτήρα, που δεν μπορεί να παράγει ή να προσφέρει η αγορά (δημόσια αγαθά), παράγοντας αυτό που αποκαλείται «δημόσιος πλούτος». Ταυτόχρονα ο Δημόσιος τομέας, ασκεί και την «οικονομία της αναδιανομής» με συγκεκριμένα κριτήρια για τους πολίτες του.

Ο δεύτερος τομέας (Ιδιωτικός) αφορά στην ιδιωτική εμπορευματική οικονομία, η οποία κυριαρχείται από τις επιχειρήσεις κεφαλαιοκρατικού τύπου που λειτουργούν με σκοπό το κέρδος (Moulaert και Ailene, 2005) και παράγουν ιδιωτικό πλούτο. Τα παραγόμενα προϊόντα διοχετεύονται είτε προς το Κράτος είτε προς τη Κοινωνία (Πολίτες), μέσω της οικονομικής συναλλαγής, συγκροτώντας την «οικονομία της αγοράς».

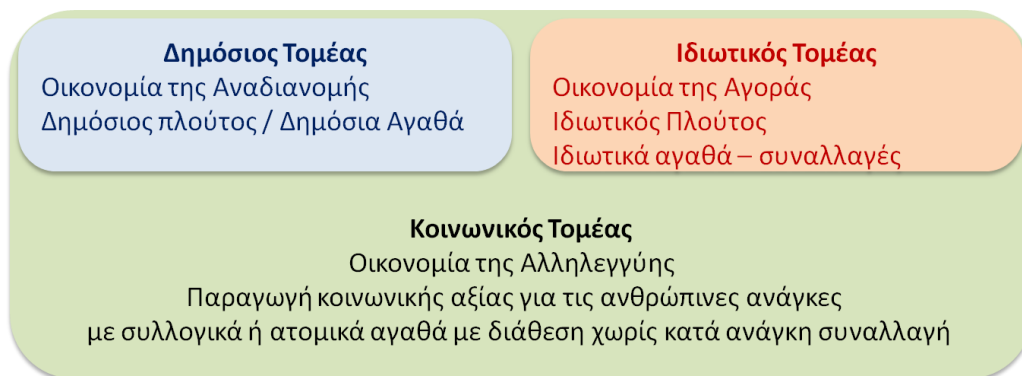
Ο τρίτος τομέας (Κοινωνικής Οικονομίας) αφορά τις κοινωνικές και οικονομικές πρωτοβουλίες που δεν ανήκουν ούτε στο δημόσιο ούτε στον ιδιωτικό τομέα. Οι δραστηριότητες αυτής της οικονομίας εγγράφονται σε μια νέα συζευκτική περιοχή μεταξύ των δύο «κλασικών» τομέων που στη βιβλιογραφία αποκαλείται και πλουραλιστικό πεδίο. Ο τομέας αυτός συνενώνει ταυτόχρονα μια σειρά νέων τύπων οργανώσεων ή την μετεξέλιξη υπαρχόντων, παρέχοντας προϊόντα και υπηρεσίες σε ένα κοινωνικό πεδίο που απέχουν τόσο ο ιδιωτικός όσο και ο δημόσιος τομέας για διάφορους λόγους ο καθένας.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Levitt υπήρξε από τους πρώτους που χρησιμοποίησε την έκφραση «τρίτος τομέας», ταυτίζοντάς τον αρχικά με τον μη κερδοσκοπικό τομέα. Στην Ευρώπη, ο ίδιος όρος άρχισε να χρησιμοποιείται μερικά χρόνια αργότερα για να περιγράψει τον τομέα που τοποθετείται μεταξύ του δημόσιου τομέα και του καπιταλιστικού τομέα, που βρίσκεται πολύ πιο κοντά στην έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας. Ο τρίτος τομέας (ΤΤ) έχει αποβεί σε σημείο συναντήσεως διαφόρων θεωρήσεων, κυρίως του μη κερδοσκοπικού τομέα και της κοινωνικής οικονομίας, οι οποίες, παρότι αναφέρονται σε έντονα αλληλεπικαλυπτόμενους χώρους, δεν συμπίπτουν απόλυτα. Επιπλέον, στις θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί από αυτές τις έννοιες, διάφορες λειτουργίες αποδίδονται στον τρίτο τομέα από σύγχρονη οικονομία με τον όρο «οικονομία της αλληλεγγύης».

Η οικονομία είναι πλουραλιστική από τη φύση της και δεν μπορεί να περιοριστεί σε αυστηρώς εμπορικούς και χρηματικούς όρους. Η οικονομία της αλληλεγγύης αποτελεί μια πρωτοφανή προσπάθεια να συνδεθούν οι άλλοι δύο πόλοι του συστήματος μεταξύ τους, έτσι ώστε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες της οικονομίας

της αλληλεγγύης να αποτελούν υβριδικά σχήματα μεταξύ της οικονομίας της αγοράς και της οικονομίας της αναδιανομής.

Σχηματικά θα μπορούσε να απεικονιστεί ως ακολούθως :

Σχήμα 2 : Οι τρεις τομείς της Οικονομίας (γραφιστική αναπαράσταση)

Στον ακόλουθο πίνακα, αναπτύσσονται οι εννοιολογικές προσεγγίσεις για την κοινωνική οικονομία με βάση την έννοια του οικονομικού τομέα :

Έννοια	Αλληλέγγυα Οικονομία	Κοινωνική Οικονομία	Μη κερδοσκοπικός Τομέας
Ορισμός	Οικονομικές δραστηριότητες για τον εκδημοκρατισμό της οικονομίας στη βάση της συμμετοχής των πολιτών. Επιρροή : οικονομική και πολιτική	Οικονομικές δραστηριότητες από επιχειρήσεις ειδικού τύπου, συνεταιρισμούς, ενώσεις και κοινωνίες Αλληλοβοήθειας με προτεραιότητα : 1) Στις υπηρεσίες και όχι στο κέρδος 2) Αυτόνομη διοίκηση 3) Δημοκρατία στη λήψη απόφασης 4) Προβάδισμα στον άνθρωπο και όχι στο κέρδος	Συγκεκριμένου τύπου νομικά πρόσωπα με αυτοδιοίκηση, χωρίς κρατική χρηματοδότηση, από ιδιωτικά κεφάλαια με εθελοντική συμμετοχή
Πηγή	Moulaert and Ailenei (2005), Laville (2003), Laville et al. (2007)	Defourny and Develtere (1999), Defourny (2001), Monzon and Chavez (2008)	Weisbord (1975), BenNer and Van Hoomissen (1991), Hansmann (1987), Rose-Ackerman (1996), Salamon and Anheier (1998, 2000)
Φορέας	RILESS: Δίκτυο Λατινοαμερικάνων Ερευνητών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία	EMES-Ευρωπαϊκό Ερευνητικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία CEP-CMAF: Εκπρόσωπος σε επίπεδο ΕΕ που το 2008 μετονομάστηκε σε «Κοινωνική Οικονομία Ευρώπη».	John Hopkins Συγκριτικό Πρόγραμμα για τον Μη Κερδοσκοπικό Τομέα (Comparative Nonprofit Sector Project)
Νομοθεσία	ΌΧΙ σαφής	ΝΑΙ	ΝΑΙ

Πίνακας 2 : Αποτύπωση εννοιών τρίτου τομέα οικονομίας [INE ΓΣΕΕ]

2.2. Ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας

Είναι δυσεπίτευκτο να παρουσιαστεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας. Άλλωστε στις περισσότερες αναφορές, μελέτες ή έρευνες, αποφεύγεται επιμελώς να χρησιμοποιούνται ορισμοί με μονοδιάστατο προσανατολισμό, για αυτό και διατυπώνονται με πολλαπλότητα εκφράσεων όπου εκτός της κοινωνικής

οικονομίας, συνυπάρχουν η «αλληλέγγυα οικονομία», η «εναλλακτική οικονομία», ο «τρίτος οικονομικός τομέας», «τριτογενές σύστημα», «πλουραλιστική κοινωνική δραστηριότητα» ή και «συνεργατική οικονομία».

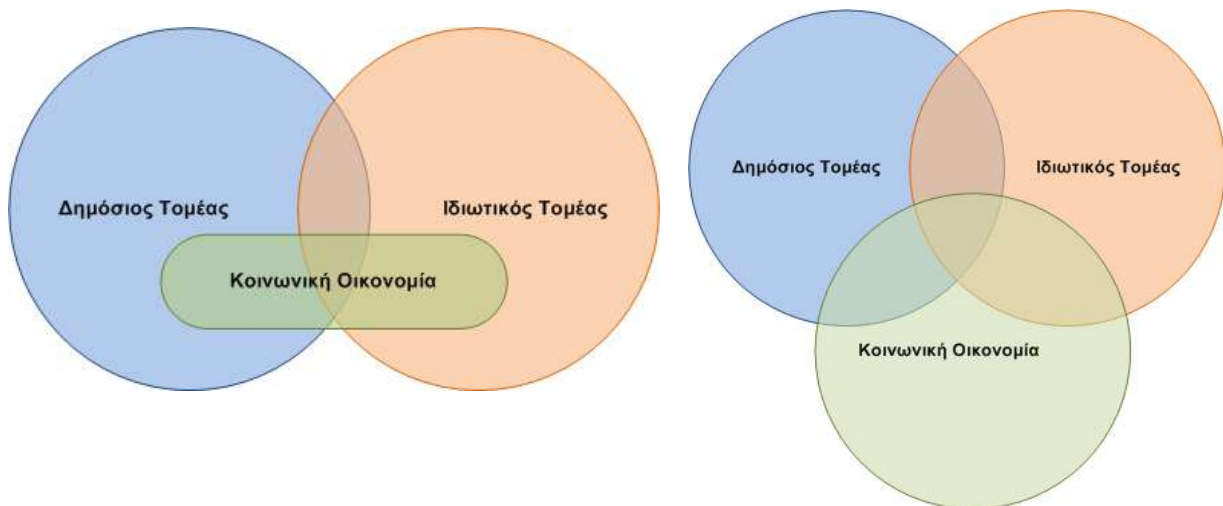
Όπως αναφέρθηκε και στη προηγούμενη παράγραφο, το πεδίο της κοινωνικής οικονομίας οριοθετείται ανάμεσα στον δημόσιο χώρο - πρώτος οικονομικός τομέας- και στην ιδιωτική πρωτοβουλία –δεύτερος οικονομικός τομέας. Αναπτύσσεται κυρίως για να καλύψει τις κοινωνικές ανάγκες τις οποίες ο ιδιωτικός τομέας δεν διατίθεται να καλύψει λόγω μη ελκυστικού κέρδους ή απουσίας υψηλού κέρδους ή απαίτησης μεγάλων επενδύσεων και υποδομών χωρίς σαφώς προσδιορισμένο δείκτη επιστροφής επένδυσης, ενώ ο δημόσιος τομέας δεν δύναται να ανταποκριθεί λόγω απουσίας δημοσιονομικών πόρων και έλλειψης μέσων, προσωπικού ή υποδομών.

Για λόγους πληρότητας και συναντίληψης, στη παρούσα μελέτη, θεωρούνται ως ισοδύναμοι και χρησιμοποιούνται οι ακόλουθοι ορισμοί για την **κοινωνική οικονομία**:

- Είναι υπολειμματική οικονομία μεταξύ των δύο τυπικών μορφών οικονομίας (Mertens 1999),
- Είναι η οικονομία του μη κέρδους, μέσω της ελεύθερης συμμετοχής και της εθελοντικής δέσμευσης για ένα κοινό σκοπό (Westlund 2003),
- Είναι οι οικονομικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται από συνεργατικά συστήματα με κοινές αξίες αμοιβαία αποδεκτές από τα μέλη εντός τριών αρχών (1) να έχουν αυτονομία διοίκησης, (2) να έχουν δημοκρατικές διαδικασίες διοίκησης και (3) η παροχή υπηρεσιών να μην αποσκοπεί πρώτιστα στο κέρδος (Defourny & Develteve 1999),
- Είναι οι δραστηριότητες ενώσεων προσώπων και όχι κεφαλαίων που δραστηριοποιούνται με στόχο την κάλυψη αναγκών της κοινωνίας που δεν ικανοποιούνται ή ικανοποιούνται πλημμελώς από το Κράτος ή την Αγορά στη βάση τεσσάρων τουλάχιστον αρχών (1) εκούσια ελεύθερη συμμετοχή, (2) ισότητα μελών, (3) δημοκρατική λήψη απόφασης και (4) βιώσιμη λειτουργία (Τ. Νικολόπουλος – Δ. Καπογιάννης 2014),
- Είναι ο τρίτος οικονομικός τομέας που δημιουργεί συνέργειες μεταξύ των τοπικών αρχών, των επιχειρήσεων και της κοινωνίας δημιουργώντας θέσεις εργασίας και νέες υπηρεσίες οικονομικά ανεκτές και βιώσιμες (Lipietz 2001),

- ☑ Ο τομέας της Κοινωνικής οικονομίας ορίζεται ως το πλέγμα οργανωμένων δραστηριοτήτων φορέων που καλύπτουν το πεδίο αναγκών ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα της οικονομίας (Ninacs and Toye, 2002), (Moulaert and Nussbaumme, 2005).
- ☑ Η κοινωνική οικονομία διέπεται από πνεύμα αλληλεγγύης, συλλογικότητα, μη διανομή κερδών, αυτοδιαχείριση, και η επιχειρηματική δραστηριότητα προωθεί πρωτίστως κοινωνικούς σκοπούς (Νικολόπουλος, 2012).
- ☑ Η Κοινωνική Οικονομία είναι η άσκηση της οικονομικής δραστηριότητας που στοχεύει στη κάλυψη συγκεκριμένων κοινωνικών αναγκών και μαζί με τον μη κερδοσκοπικό τομέα αποτελεί το τρίτο τομέα της Οικονομίας (Νικολόπουλος και Καπογιάννης, 2012).

Σχηματικά, σε ένα διάγραμμα Venn θα μπορούσε να απεικονιστεί με δύο διαφορετικές και ισοδύναμες μορφές, ανάλογα με το μοντέλο αξιολόγησης.

Σχήμα 3 : αποτύπωση Κοινωνικής Οικονομίας σε διάγραμμα Venn

Από τις ανωτέρω δύο απεικονίσεις, για την πρώτη (αριστερή διάταξη) προσδιορίζεται από τους αναλυτές και τις έρευνες που θεωρούν ότι η κοινωνική οικονομία λειτουργεί ως ένα υποσύνολο των δύο τομέων, διότι ως προς την επιχειρηματικότητα διαθέτει χαρακτηριστικά ιδιωτικού τομέα, ως προς την παροχή έργου ή αντίληψης κέρδους, λειτουργεί ως δημόσιος τομέας και το πραγματικό της πεδίο είναι ο κοινός τόπος των τριών συνόλων (κοινή περιοχή δημόσιου, ιδιωτικού και κοινωνικής οικονομίας).

Για τη δεύτερη απεικόνιση (στη δεξιά διάταξη) η κοινωνική οικονομία αναπτύσσεται είτε στο κοινό πεδίο μεταξύ αυτής και του ιδιωτικού τομέα είτε μεταξύ αυτής και

του δημόσιου τομέα χωρίς κατά ανάγκη να υπάρχει σύζευξη και των τριών τομέων. Θεωρείται δε τουλάχιστο ισοδύναμη ως προς τα χαρακτηριστικά της στοιχεία.

Είναι σαφές ότι η πρώτη θεώρηση είναι πιο περιοριστική για την κοινωνική οικονομία σε αντίθεση με τη δεύτερη.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι κάτω από τον τίτλο «κοινωνική οικονομία» συναθροίζονται πολύ διαφορετικά καθεστώτα οικονομικών δραστηριοτήτων.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η Κοινωνική οικονομία στη κλασική θεσμοθετημένη της μορφή, περιλαμβάνει συνεταιρισμούς, ιδρύματα, αλληλασφαλιστικές εταιρείες ή ενώσεις, οργανισμούς οι οποίοι διέπονται από συγκεκριμένα νομικά χαρακτηριστικά και τις κοινωνικές επιχειρήσεις που λειτουργούν όπως οι ιδιωτικές ανώνυμες εταιρίες, όπου με τη παροχή υπηρεσιών ή τη παραγωγή προϊόντων καλύπτουν ακάλυπτες κοινωνικές ανάγκες ή τις ανάγκες των μελών τους (COM (2011) 682/25.10.2011). Ουσιαστικά η κοινωνική οικονομία είναι μια έννοια ευρύτερη διότι εκτός από τις οργανώσεις του τρίτου τομέα, περιλαμβάνει και συνεταιρισμούς και κοινωνικές επιχειρήσεις.

Η πλέον πρόσφατη εννοιολογική προσέγγιση της κοινωνικής οικονομίας από την ΕΕ (2017) και αναφέρεται ότι κοινωνική οικονομία είναι αυτή που έχει τις ακόλουθες αρχές :

1. Υπεροχή του ατόμου και του κοινωνικού στόχου έναντι του κεφαλαίου,
2. Εθελοντική και ανοικτή συμμετοχή μελών,
3. Δημοκρατικός έλεγχος από τους συμμετέχοντες,
4. Συνδυασμός των συμφερόντων των συμμετεχόντων (μελών, χρηστών και κοινωνικού συνόλου),
5. Προάσπιση της αρχής της αλληλεγγύης
6. Αυτόνομη διαχείριση και ανεξαρτησία από δημόσιες αρχές
7. Το μεγαλύτερο ποσοστό πλεονάσματος να χρησιμοποιείται για την επίτευξη στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, υπηρεσιών συμφέροντος των μελών και του κοινωνικού συνόλου.

3) Αρχές Κοινωνικής Οικονομίας

Ο τομέας της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας οικονομίας, εμφανίζεται και ως «ΚΑΛΟ» που προσπαθεί να συνενώσει τις διαφορετικές εννοιολογικές προσεγγίσεις, διαθέτει κάποια κοινά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που είναι τα ακόλουθα:

- ⇒ επικεντρώνει στον εξανθρωπισμό της κοινωνίας, στη δημοκρατικοποίηση και κοινωνικοποίηση της οικονομίας στην αμοιβαιότητα, την αλληλεγγύη και τη συλλογική δράση,
- ⇒ στοχεύει στην αναδιανομή και στη τοπική ανάπτυξη
- ⇒ αποσκοπεί στην ευημερία με βασικό γνώμονα όχι μόνο το πλούτο αλλά και τη ποιότητα ζωής, την αξιοποίηση του φυσικού ανθρώπινου και οικολογικού κεφαλαίου.

Στη Κοινωνική Οικονομία οι κοινωνικές επιχειρήσεις όπως συνεταιρισμοί, εθελοντικές οργανώσεις και κοινωφελή ιδρύματα, αναλαμβάνουν το ρόλο κάθε οικονομικής πρωτοβουλίας, (Borzaga & Defourny, 2001), (ελληνικός νόμος 4019/2011). Υπό αυτό το πρίσμα ότι οι βασικές αρχές λειτουργίας των φορέων της κοινωνικής οικονομίας οι οποίες ορίζουν ταυτόχρονα και την ίδρυσή τους, προσδιορίζονται ως ακολούθως :

1. Παροχή υπηρεσιών / αγαθών χωρίς την αποκλειστική επιδίωξη του κέρδους. Αφορά την παροχή υπηρεσιών συλλογικού ενδιαφέροντος. Η ανάπτυξη τεχνικών οικονομικής απόδοσης περιορίζεται στο κεφάλαιο επένδυσης. Η δημιουργία πλεονάσματος αποτελεί μέσο για την αποτελεσματική παραγωγή των υπηρεσιών και όχι κυρίαρχο κίνητρο.
2. Ανεξάρτητη διοίκηση. Αυτή η αρχή αποτελεί βασική διάκριση των φορέων της κοινωνικής οικονομίας από το δημόσιο τομέα (Pestoff, 2005). Η ανεξαρτησία αυτή σε αντίθεση με το δημόσιο τομέα που δε μπορεί να την έχει, τροφοδοτεί και ωθεί εθελοντικές πρωτοβουλίες.
3. Δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων (Bucek και Smith, 2000). Εφαρμογή της αρχής «μια ψήφος ανά άτομο», συμμετοχή στη διοίκηση και λήψη αποφάσεων, εκπροσώπων των εργαζομένων, των εθελοντών, των χορηγών κλπ.
4. Στην αναδιανομή του εισοδήματος δίνεται προτεραιότητα στα άτομα και στην εργασία και όχι στην ανάπτυξη του κεφαλαίου. Η αρχή αυτή επιτυγχάνεται μέσω πρακτικών όπως η χρήση του πλεονάσματος σε εξυπηρέτηση κοινωνικών σκοπών, διανομή του πλεονάσματος στα μέλη και δημιουργία αποθεματικού για τη εύρυθμη λειτουργία της επιχείρησης.

Οι ανωτέρω αρχές της Κοινωνικής Οικονομίας, εκφράζονται για όλους τους μορφότυπους έκφρασής της, με αποτέλεσμα να υπάρχει το αναγκαίο κοινωνικό κοινό υπόβαθρο για να ενταχθούν σε αυτόν τον τομέα.

4) Βασικοί εκφραστές κοινωνικής οικονομίας οι κοινωνικές επιχειρήσεις.

Βασικοί εκφραστές της κοινωνικής οικονομίας είναι οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Και τούτο διότι συγκεντρώνουν ακριβώς το μεγαλύτερο σύνολο των χαρακτηριστικών των δύο τομέων, δημιουργώντας ένα ισχυρό οικονομικό και κοινωνικό αποτύπωμα.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την έκθεση της ΕΕ για τη κοινωνική οικονομία (2009) οι **κοινωνικές επιχειρήσεις** είναι ιδιωτικές και τυπικά οργανωμένες επιχειρήσεις, αυτόνομες ως προς τη λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, οι οποίες δημιουργήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των μελών τους διαμέσου της αγοράς με την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών, ασφαλιστικών και χρηματοοικονομικών, όπου η διαδικασία λήψης αποφάσεων και η διανομή κερδών ή πλεονασμάτων μεταξύ των μελών δεν συνδέονται άμεσα με το κεφάλαιο ή τις εισφορές των εκάστοτε μελών, τα οποία διαθέτουν από μία ψήφο, ή σε κάθε περίπτωση διενεργούνται μέσω δημοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι τυπικά δομημένες οργανώσεις οι οποίες προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε νοικοκυριά και τα πλεονάσματα των οποίων, στο μέτρο που υφίστανται, δεν επιτρέπεται να τα οικειοποιούνται οι οικονομικοί παράγοντες που τις δημιουργούν, ελέγχουν ή χρηματοδοτούν.

Ο παραπάνω ορισμός αυτός είναι απόλυτα συμβατός με τον εννοιολογικό προσδιορισμό της Κοινωνικής Οικονομίας ο οποίος απορρέει από τον Χάρτη των Αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας της CEP-CMAF της ΕΕ.

Με βάση τα προαναφερόμενα οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ευρωπαϊκή ένωση έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά :

1. Είναι ιδιωτικές επιχειρήσεις που δεν ανήκουν ή ελέγχονται ή αποτελούν τμήμα ή παράρτημα του Δημοσίου κατά κανένα τρόπο,

2. Είναι επίσημα οργανωμένες επιχειρήσεις που διαθέτουν όλα τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά νομικής υπόστασης στο κράτος μέλος που εδρεύουν.
3. αποφασίζουν αυτόνομα, γεγονός που σημαίνει ότι είναι απολύτως ελεύθερες να επιλέγουν και να απομακρύνουν τα όργανα που τις διαχειρίζονται και να ελέγχουν και οργανώνουν όλες τις δραστηριότητές τους,
4. οποιαδήποτε κατανομή κερδών ή πλεονασμάτων στα μέλη τους, εφόσον προκύψει, δεν είναι ανάλογη προς το κεφάλαιο ή τις χρηματικές συνεισφορές των μελών τους, αλλά είναι ανάλογη προς τις δραστηριότητες ή τις συναλλαγές αυτών με την οργάνωση,
5. επιδιώκουν μια αυτούσια οικονομική δραστηριότητα, που είναι η κάλυψη των αναγκών προσώπων, νοικοκυριών ή οικογενειών. Για τον λόγο αυτόν, οι κοινωνικές επιχειρήσεις θεωρούνται *οργανώσεις του λαού και όχι του κεφαλαίου*. εργάζονται με κεφάλαια και άλλους μη χρηματικούς πόρους, δεν εργάζονται όμως για το κεφάλαιο,
6. είναι δημοκρατικές οργανώσεις. Με την εξαίρεση ορισμένων εθελοντικών οργανώσεων που προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε νοικοκυριά, οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν καθιερώσει την αρχή «ένα πρόσωπο, μια ψήφος» στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που εφαρμόζουν, ανεξάρτητα από το κεφάλαιο ή τις συνεισφορές των μελών τους. Σε κάθε περίπτωση, εφαρμόζουν πάντοτε δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων.
7. Λόγω της ιδιαιτερότητας των επιχειρήσεων αυτών και του έργου που επιτελούν, δύναται από την Ευρωπαϊκή ή την εθνική νομοθεσία κάθε κράτους μέλους να τυγχάνουν ευνοϊκών μεταχειρίσεων και εξαιρέσεων για την διευκόλυνση του σκοπού τους, χωρίς όμως να διαστρεβλώνουν τον ανταγωνισμό. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η πρόβλεψη της συμμετοχής των κοινωνικών επιχειρήσεων σε προγράμματα χρηματοδοτήσεων από Ευρωπαϊκούς ή Εθνικούς Πόρους, η σύναψη συμβάσεων με το Δημόσιο τομέα για την παροχή των υπηρεσιών τους, με υψηλότερα όρια και χωρίς πιστοποιήσεις ή απαιτήσεις που υπάρχουν στις ιδιωτικές επιχειρήσεις (επιμελητήρια, εγγυητικές επιστολές, ασφαλιστική ή φορολογική ενημερότητα),
8. Συμφωνία με τη νομοθεσία : παρά τις εξαιρέσεις όμως ή τους ειδικούς σκοπούς και την οργάνωσή τους, οι κοινωνικές επιχειρήσεις επιβάλλεται να λειτουργούν σύννομα, να διαθέτουν τις αναγκαίες αδειοδοτήσεις όπου προβλέπονται, να μπορούν να τεκμηριώνουν την χρηματοοικονομική τους

διαχείριση προς τις Αρχές και να συμμορφώνονται με το Εθνικό και Ενωσιακό Δίκαιο.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις θεωρούνται οι βασικοί εκφραστές της κοινωνικής οικονομίας, διότι :

- Δημιουργούν δυνατότητες συνεχούς απασχόλησης αξιοποιώντας υφιστάμενο ανθρώπινο δυναμικό, συνήθως χαμηλών τυπικών προσόντων που βρίσκεται σε καθεστώς ανεργίας ή μακροχρόνιας ανεργίας ή επαπειλούμενης ανεργίας,
- Αντιμετωπίζουν με επιτυχία τον κοινωνικό αποκλεισμό ευάλωτων και ευπαθών κοινωνικών ομάδων όπως ΑΜΕΑ, Ρομά, Παλιννοστούντες, πρόσφυγες με ανισότητες στην κοινωνική και οικονομική ζωή, ενδυναμώνοντας την απασχολησιμότητά τους αλλά και την κοινωνική τους ενσωμάτωση. (Spear *et al*, 2001).
- Ενισχύουν τη κοινωνική συνοχή αφού προσανατολίζονται σε δραστηριότητες κοινωφελούς χαρακτήρα όπως υγεία, κοινωνική φροντίδα, η υποστήριξη της οικογένειας ή ο τοπικός πολιτισμός κλπ με επίτευξη ωφελειών σε τοπική βάση.
- Υπάρχει αυτοδιαχείριση δραστηριοτήτων. Οι προτεραιότητες καθορίζονται αυτόνομα από τους τοπικούς πληθυσμούς.
- Ενεργοποιούν το τοπικό κοινωνικό κεφάλαιο κινητοποιώντας το προς συλλογικές αλληλέγγυες παραγωγικές πρωτοβουλίες προς τη κατεύθυνση της κοινωνίας των πολιτών εμπλέκοντας τοπικούς συντελεστές όπως άτομα, φορείς, ευπαθείς ομάδες (Νικολόπουλος, 2012). Επιτυγχάνεται μέσα από την συναίνεση, τη τήρηση των κανόνων συμπεριφοράς και ευθύνης, την εμπιστοσύνη και αμοιβαιότητα, τη συμμετοχή σε επίσημα και άτυπα δίκτυα, τη πρόσβαση και διάχυση της πληροφορίας.
- Καλύπτουν σύνθετες κοινωνικές ανάγκες που δεν καλύπτονται από τις δημόσιες πολιτικές του κράτους ούτε από τις ιδιωτικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες της Αγοράς και συμβάλλουν στη δημιουργία νέων οικονομικών δυνατοτήτων.
- Στοχεύουν στην ανάπτυξη της τοπικής κοινότητας εκσυγχρονίζοντας τις τοπικές αγορές προκειμένου να ικανοποιήσει τις τοπικές ανάγκες, εξισορροπώντας την προσφορά και τη ζήτηση και αναπτύσσοντας δυνατότητες δικτύωσης.
- Ταυτόχρονα οι παρεχόμενες υπηρεσίες ή προϊόντα αρκετές φορές φέρουν στοιχεία υψηλότερης ποιότητας διότι ο φορείς που τις παράγουν δε επηρεάζονται από τα χαρακτηριστικά του ιδιωτικού τομέα που είναι η

αποκλειστική επιδίωξη κέρδους, ή του δημοσίου τομέα που διαθέτει γραφειοκρατικά κωλύματα και καθυστερήσεις και επικεντρώνονται περισσότερο στη επίτευξη ποιοτικών χαρακτηριστικών.

- Εξασφαλίζουν την επάρκεια, τονώνουν την κατανάλωση και αυξάνουν τα εισοδήματα.
- Ενισχύουν την εθνική οικονομία της χώρας, με την απόδοση φόρων και ασφαλιστικών εισφορών.
- Αμβλύνουν τις γεωγραφικές και τοπικές αποκλίσεις και ανισότητες. [(Cambel,1999), (Borgaza *et al*, 1999), ECOTEC, 2001), Κετσετζοπούλου, (2004)].

Οι παραπάνω στόχοι είναι και κοινοί στόχοι της κοινωνικής οικονομίας και με αυτό τον τρόπο τεκμηριώνεται η σημασία των κοινωνικών επιχειρήσεων σε αυτό το τομέα.

5) Διασύνδεση Κοινωνικής και Κυκλικής Οικονομίας

Η εμπειρία έως σήμερα της ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας σε κάποιους ιδιαίτερους τομείς όπως οι υπηρεσίες ανακύκλωσης, η επεξεργασία και ανάπτυξη της βιομάζας, η παραγωγή νέων προϊόντων από ανακυκλωμένα υλικά και πρώτες ύλες που προέρχονται από επεξεργασία απορριμμάτων, απεικονίζει μια νέα σχέση μεταξύ της Κοινωνικής και της Κυκλικής Οικονομίας.

Αν και σε είναι εξαιρετικά πρώιμο στάδιο και σε φάση σχεδιασμού της, η Κυκλική Οικονομία ειδικά στην ΕΕ, είναι μια από τις βασικές προτεραιότητες της Οικονομικής και Κοινωνικής της πολιτικής για το 2030 έως το 2050. Η ωριμότερη από πλευράς οργάνωση, ταξινόμηση και λειτουργία Κοινωνική Οικονομία, αναπτύσσει δραστηριότητες που εκτός των προαναφερόμενων χαρακτηριστικών, έχουν μια ιδιαίτερη προσέγγιση στη προστασία του περιβάλλοντος και στην αειφορία των πόρων.

Αν και λιγοστά τα παραδείγματα των κοινωνικών επιχειρήσεων που ασχολούνται με δραστηριότητες σχετιζόμενες με το περιβάλλον, τόσο στην Ελλάδα (με μόλις επτά κοινωνικές επιχειρήσεις σε αυτή τη δραστηριότητα) όσο και στην ΕΕ (περίπου 32 φορείς) είναι πλέον σαφές ότι η Κοινωνική Οικονομία μπορεί να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση και κοινωνική ένταξη της Κυκλικής Οικονομίας. Αντίστροφα, ενέργειες και δράσεις που απαιτούνται από τη Κυκλική οικονομία

μπορεί να εκφραστούν και να είναι αντικείμενο Κοινωνικών Επιχειρήσεων στο πλαίσιο της Κοινωνικής Οικονομίας.

Γενικότερα επίσης, για τις άλλες μορφές και τύπους φορέων κοινωνικής οικονομίας (ιδρύματα, μη κυβερνητικές οργανώσεις κα) κατά τα τελευταία έτη επικεντρώνουν τις δραστηριότητές τους στην αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής και της Μόλυνσης, που είναι οι δύο βασικοί πυλώνες για την επιβάρυνση του περιβάλλοντος και τα υψηλής προτεραιότητας ζητήματα σε παγκόσμια φόρα, στον ΟΗΕ, στην ΕΕ, στις συνθήκες για το περιβάλλον.

6) Πλουραλισμός της Κοινωνικής Οικονομίας και αναγκαιότητα ανάπτυξης

Η Κοινωνική Οικονομία, έχει ενταχθεί στην ευρωπαϊκή κοινωνία ως πόλος κοινωνικής χρησιμότητας μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα. Αναμφισβήτητα, οι παράγοντές της εμφανίζουν ιδιαίτερη πολυμέρεια. Το πεδίο δράσης της Κοινωνικής Οικονομίας αποτελούν παλαιές κοινωνικές ανάγκες οι οποίες βρίσκονται υπό αμφισβήτηση ή αδυναμία κάλυψης αλλά και νέες ανάγκες ως έχουν διαμορφωθεί από τις ιδιαιτερότητες και τις επιδράσεις της Οικονομίας στην Κοινωνία.

Δεν μπορεί να παραγνωριστεί ότι η πληθώρα των πόρων και παραγόντων των οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας διαφοροποιεί τη δυναμική της συμπεριφοράς και των σχέσεών τους με το περιβάλλον τους. Για παράδειγμα, εθελοντές απαντώνται κυρίως στις οργανώσεις του μη εμπορευματικού επιμέρους κλάδου (πρόκειται κυρίως για ενώσεις και ιδρύματα), ενώ στον εμπορευματικό επιμέρους κλάδο της Κοινωνικής Οικονομίας (συνεταιρισμοί, ταμεία αλληλασφάλισης και συναφείς εταιρείες) δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου εθελοντές, με εξαίρεση τις κοινωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν σαφές παράδειγμα του υβριδικού συνδυασμού της αγοράς με μη εμπορευματικά στοιχεία όπου παρατηρείται μεγάλη ποικιλία πόρων (εισόδημα από την αγορά, δημόσιες επιχορηγήσεις και εθελοντική εργασία) αλλά και παραγόντων στους κόλπους της οργάνωσης (μέλη, εργαζόμενοι, εθελοντές, εταιρείες και δημόσιοι φορείς).

Η αλληλέγγυα οικονομία συγκροτεί ένα σύνολο υπηρεσιών με στοιχεία συλλογικής λειτουργίας, παρόλο που δεν συγκεντρώνουν πάντοτε προϋποθέσεις οικονομικής αξιοπιστίας (Μητροσύλη, 2008). Άλλοτε δίνει το βάρος στην αλληλέγγυα φύση των

δραστηριοτήτων της και το σεβασμό στους κοινωνικούς/ηθικούς και περιβαλλοντικούς κανόνες (εναλλακτικό- δίκαιο και ηθικό- εμπόριο, αλληλέγγυα χρηματοδότηση, αλληλέγγυα αποταμίευση, ενσωμάτωση μέσω οικονομικών δραστηριοτήτων), άλλοτε στην απασχόληση προσώπων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στον κοινωνικό ιστό, είτε μέσω πρόσληψής τους είτε μέσω παροχής βοήθειας ώστε να ξεκινήσουν κάτι δικό τους (Τ. Νικολόπουλος, Δ Καπογιάννης, 2014), κι άλλοτε συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την παραγωγή και διανομή κοινωνικών προϊόντων ή αγαθών ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας, όπως αποκαλούνται τα αγαθά για τα οποία υπάρχει ευρεία κοινωνική και πολιτική συναίνεση ότι είναι ουσιώδη για μια αξιοπρεπή ζωή και πρέπει συνεπώς να είναι διαθέσιμα σε ολόκληρο τον πληθυσμό, ανεξαρτήτως εισοδήματος ή αγοραστικής δύναμης (ΕΟΚΕ).

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ανταγωνίζονται τις κλασσικές επιχειρήσεις διότι καταφέρνουν να βρίσκουν καινοτόμες λύσεις σε σύνθετα κοινωνικά προβλήματα, ενώ ταυτόχρονα προωθούν τις κοινωνικές διαστάσεις της οικονομικής ανάπτυξης με τρόπο που ενισχύει την κοινωνική συνοχή (Ντούλια, 2015). Επομένως η κοινωνική επιχειρηματικότητα συνθέτει και αλληλοσυμπληρώνει την αλληλέγγυα οικονομία λειτουργώντας ως δέκτης και πομπός μαζί και είναι άρρητα συνδεδεμένη με την διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης.

Είναι σαφές ότι η εξέλιξη των τάσεων και φαινομένων της αγοράς και της κοινωνίας μπορεί να οδηγήσει σε επαναπροσδιορισμό των σχέσεων ανάμεσα σε κράτος, ιδιώτες και κοινωνία των πολιτών. Υπάρχει μετακίνηση από ένα κράτος ευημερίας / πρόνοιας σε ένα νέο σχήμα της ευημερίας / πρόνοιας, όπου η ευθύνη θα μοιράζεται ανάμεσα στο κράτος (δημόσιες αρχές), τους κερδοσκοπικούς οργανισμούς (ιδιώτες) και στους οργανισμούς του τρίτου τομέα στη βάση αυστηρών κριτηρίων αποτελεσματικότητας και δικαιοσύνης (Ζιώμας *et al*, 2009). Δηλαδή, διαφαίνεται μια αλλαγή ως προς τον τρόπο ικανοποίησης των βασικών κοινωνικών αναγκών των πολιτών, από την αποκλειστικότητα του Κράτους, στην συμμετοχή των Ιδιωτών αλλά και των Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας. Και αυτή ακριβώς είναι η αναγκαιότητα της ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας. Μέσω των φορέων της να μπορέσει να εξισορροπήσει τις απώλειες από το Δημόσιο Τομέα αλλά χωρίς να επιβαρυνθεί οικονομικά υπέρμετρα σε μια περίοδο όπου δεν μπορεί ο πολίτης να έχει το ύψος του εισοδήματος για να πληρώσει τις ιδιωτικές υπηρεσίες.